

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ «ΓΚΕΡΧΑΡΝΤ ΡΟΛΦΣ»

Το μουσείο ιδρύθηκε το 2016 και βρίσκεται στην είσοδο του χωριού, στο σημείο από όπου, το 1848, ο Άγγλος ταξιδιώτης Edward Lear, απότυπωσε την Μπόβα στο σκίτσο που εκτίθεται σήμερα σε μία από τις αίθουσες. Η απόφαση να δοθεί στο Μουσείο το όνομα του Γερμανού γλωσσολόγου Gerhard Rohlfs (Βερολίνο, 1892 - Tübingen, 1986) οφείλεται στο σημαντικό έργο της μελέτης, καταγραφής και διάσωσης της ελληνικής γλώσσας της Καλαβρίας, που ανέλαβε ο Γερμανός λόγιος από τις αρχές του εικοστού αιώνα. Ο Rohlfs ήταν ο πρώτος που απέδειξε, με συστηματικό τρόπο, τη μεγαελλαδίτικη καταγωγή της τοπικής ελληνικής διαλέκτου γνωστής ως γκρεκάνικο, προκαλώντας μια έντονη ακαδημαϊκή διαμάχη με διάφορους Ιταλούς γλωσσολόγους, οι οποίοι θεωρούσαν αυτή τη γλώσσα συνέπεια της βυζαντινής κατάκτησης της Καλαβρίας. Οι συλλογές του μουσείου τεκμηριώνουν τις ιδιαιτερότητες μιας γλώσσας που κάποτε ήταν ευρέως διαδεδομένη σε μεγάλο μέρος της Καλαβρίας. Επισκεπτόμενοι το μουσείο έχετε την ευκαιρία να ενημερωθείτε για τις ιδιόμορφες πτυχές της ελληνικής γλώσσας της Καλαβρίας, που από τον δέκατο ένατο αιώνα περιορίζεται στο νότιο Ασπρομόντε, από τα πιο δυσπρόσιτα μέρη σε ολόκληρη την Περιφέρεια, μέσα σε αγροποικινικές κοινότητες η οποίες ωστόσο, με την πάροδο των αιώνων, έχουν διατηρήσει πολλά ελληνικά έθιμα και παραδόσεις. Αυτή η αρχαία γλώσσα, που σήμερα ομιλείται σε αρκετούς δήμους της Μητροπολιτικής Πόλης του Ρηγίου, διατηρεί απομεινάρια της διοικητικής διαλέκτου (διορισμούς) του όγδοου αιώνα π.Χ., λέξεις που απουσιάζουν παντελώς από τα νέα ελληνικά. Στις επτά αίθουσες του μουσείου, αφιερωμένες σε μεγάλους μελετητές που έχουν ασχοληθεί με την ύλη κληρονομά των Ελλήνων της Καλαβρίας, μπορεί κανείς να εμβαθύνει στις γλωσσικές διατριβές του Ρόλφς μέσα από φωτογραφίες εποχής, αρχαϊκά έγγραφα, οπτικοακουστικές εγκαταστάσεις και αναπαραστάσεις ιστορικών χώρων που αφορούν σημαντικές στιγμές του ιταλοελληνικού πολιτισμού. Η διαδρομή του μουσείου περιλαμβάνει επίσης αρχαιολογικά ευρήματα και εθνογραφικά αντικείμενα της ιστορικής-καλλιτεχνικής κληρονομιάς, μερικά από τα οποία συλλέχθηκαν από τον ίδιο τον Rohlfs, κατά τη διάρκεια των πολυάριθμων ταξιδιών του στην Ιταλία. Η έκθεση έχει οργανωθεί με βάση την επιθυμία να γίνει το μουσείο ένα παράθυρο μέσα από το οποίο ο επισκέπτης θα γνωρίσει καλύτερα την ελληνική Καλαβρία και συγκεκριμένα την Μπόβα. Το Μουσείο έχει εδώ και λίγα χρόνια και το υπαίθριο τμήμα του στην Giudecca (εβραϊκή γειτονιά) και στο λογοτεχνικό πάρκο «Ο Κήπος των Λόγων». Επίσης στο εσωτερικό του φιλοξενεί τη Βιβλιοθήκη «Franco Mosino».

Το Βούα του Rohlfs" στη μαγική Χώρα Καλαβρίας "Gerhard Rohlfs" το Μουσείο της Ελληνικής Γλώσσας της

MUSEO CIVICO DELLA LINGUA GRECO-CALABRA GERHARD ROHLFS

Μουσείο της Ελληνικής Γλώσσας της Καλαβρίας "Gerhard Rohlfs" Μπόβα
VIA SANT'ANTONIO SNS. 89033 BOVA (RC)
Κρατήσεις: museolinguae grecocalabra@gmail.com
Ιστοσελίδα: www.museogrecoardrohlfs.it
Κοινωνικά Δίκτυα: www.facebook.com/musedellalinguae grecocalabra
Testi Pasquale Faenza
Traduzione in neo greco Vasiliki Vourda.
Immagini ed elaborazioni digitali Stefano Mileto

Con il patrocinio di:

Stampato con il contributo di:

ΜΙΑ ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΘΑΛΑΣΣΑ ΚΑΙ ΟΥΡΑΝΟ

Η Μπόβα είναι ένα από τα χωριά της Καλαβρίας που μένουν χαραγμένα για πάντα στη μνήμη. Από υψόμετρο χιλίων περίπου μέτρων, δεσπόζει σε ένα εντυπωσιακό πανόραμα: στα ανατολικά ξεχωρίζουν οι νοτιότερες παραφυάδες της οροσειράς των Απεννίνων καθώς βυθίζονται στο Ιόνιο Πέλαγος, του οποίου τα καταγάλανα νερά σκιαγραφούν τον ορίζοντα προς την Ελλάδα. Στα δυτικά, ο επιβλητικός όγκος της Αίτνας, του μεγαλύτερου ηφαιστείου της Ευρώπης, μαγνητίζει τα βλέμματα με τη ζωντανή, παλλόμενη παρουσία του. Πίσω από το χωριό βρίσκεται η τοποθεσία «Campi di Bova», αρχαιότερες αναβαθμίδες θαλάσσιας προέλευσης, που τώρα περιλαμβάνονται στο Εθνικό Πάρκο του Ασπρομόντε, ένα από τα πιο σημαντικά, παρθένα, φυσικά καταφύγια στη Μεσόγειο. Παντού απόκρημνες πετρώδεις πλαγιές, φαράγγια, κορυφογραμμές, στενές κοιλάδες, λευκές κοίτες ποταμών, σε μια αέναη πορεία προς τη θάλασσα. Στη Μπόβα, όλες οι αισθήσεις αγγίζουν την πληρότητα, μακριά από τον θόρυβο του σύγχρονου κόσμου. Απλετο φως, αντιθέσεις χρωμάτων, έντονα αρώματα και εκκωφαντικές... σιωπές, μπροστά στο απέραντο του ανοιχτού ορίζοντα, δίνουν μια συνεχή αίσθηση ελευθερίας. Το τοπίο, ένας συνδυασμός θεαματικότητας, εγκατάλειψης και ησυχίας, αιγματοτίζει τη φαντασία και το πνεύμα. Όσοι επισκέπτονται τη Μπόβα μαγεύονται από τη χλιετή ιστορία της, την αρχαιοελληνική και βυζαντινή αρχοντιά της και τη γνήσια φιλοξενία των ανθρώπων της. Αλλά, πάνω απ' όλα, εκείνο που καθιστά την Μπόβα εκλεκτό προορισμό για τους λάτρεις της πεζοπορίας και τους ταξιδιώτες που αναζητούν αυθεντικές εμπειρίες, είναι η ιερότητα του τόπου, η σκληρή και απαραβίαστη φύση της.

ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΒΟΥΑ

Τα πάντα στην Μπόβα φαίνεται να καλύπτονται από μυστήριο, συμπεριλαμβανομένου του ονόματος του χωριού, που στα ελληνικά ονομάζεται Χώρα του Βούα. Σύμφωνα με ορισμένους σημαίνει «σπιροβόλωνα», αναφερόμενος στην αρχαία πρακτική της αποθήκευσης σιταριού σε υπόγεια δοχεία. Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν αντ' αυτού ότι ο όρος προέρχεται από το όνομα ενός είδους φιδιού, που αγαπά ιδιαίτερα το γάλα των αγελάδων, το οποίο σήμερα επιβιώνει στα γόπτρα που διακοσμούν τις εξώπορτες των σπιτιών. Παραδοσιακά, η ελληνοκαλαβρική λέξη βούα σημαίνει βόδι, ένα ζώο που έχει γίνει σύμβολο της πόλης, όπως επιβεβαιώνεται από το αρχαίο οικόσημο του Δήμου, στο οποίο οι Χριστιανοί πρόσθεσαν αργότερα την εικόνα της Παναγίας και του Θεού Βρέφους. Ακόμη και σήμερα οι ντόπιοι αποκαλούν τη Μπόβα «Χώρα», αποδίδοντάς της τον ρόλο ενός διοικητικού κέντρου, αντιπροσωπευτικού ολόκληρης της γύρω περιοχής. Μάλιστα, το χωριό θεωρείται σήμερα η πολιτιστική πρωτεύουσα της ελληνικής ιστορικής και γλωσσικής μειονότητας, από τις παλαιότερες στη Μεσόγειο, αφού η προέλευσή της συνδέεται με τον αποικισμό της Νότιας Ιταλίας και τη δημιουργία της Magna Graecia δηλαδή της Μεγάλης Ελλάδας.

Η GIUDECCA

Η αρχαία εβραϊκή συνοικία (giudecca), τεκμηριωμένη μεταξύ 15ου και 16ου αιώνα, βρίσκεται στο δυτικό άκρο της Μπόβα, και ορίζεται από τα μεσαιωνικά τείχη και ένα μνημειώδες κτήριο του 18ου αι., στο οποίο εντοπίζεται η νότια είσοδός της. Μια πρωτότυπη εγκατάσταση σύγχρονης τέχνης, το "Pirgos Ceramiche Parlanti", του Antonio Ruija Veneziano προσφέρει μια ευρεία προοπτική στοχασμών για τον Ιουδαϊσμό, για τις αντιξοότητες των Εβραίων της Μπόβα και για έναν φυσικό χώρο ξεχασμένο για πολύ καιρό. Ένα μυστηριώδες μέρος, που επέστρεψε στο φως χάρη στη μελέτη των αρχαιολόγων εγγράφων και ενός χειρογράφου του δεύτερου μισού του 18ου αι. που υπογράφεται από τον Μποβέζο λόγιο Domenico Alagna, ο οποίος περιέγραψε την Giudecca και τη θέση της στην περιοχή Pigoletti, ένα τοπωνύμιο που οφείλεται στον μεγάλο αριθμό πύργων που υψώθηκαν σε αυτή την περιοχή. Ανάμεσα στους μεσαιωνικούς τοίχους, που ενισχύονται από τις αντανάκλασεις των κεραμικών, μια σειρά από διδακτικά πάνελ, με δίγλωσσο κώδικα qr, σας επιτρέπουν να ανακαλύψετε την τοπογραφία της συνοικίας που αποτέλεσε καταφύγιο για μια μικρή κοινότητα Εβραίων που εκδιώχθηκαν από το Βασίλειο της Νάπολης το 1541, κατόπιν εντολής του αυτοκράτορα Καρόλου Ε'.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ FRANCO MOSINO

Στο ισόγειο του Μουσείου Rohlfs υπάρχει μια βιβλιοθήκη με περίπου 4500 τόμους, δωρεά του Franco Mosino (1932-2015), ελληνιστή φιλόλογου από το Ρήγιο, ο οποίος είχε προταθεί για το Νόμπελ Λογοτεχνίας το 2013. Η συλλογή περιλαμβάνει παλιά βιβλία, σπάνιες εκδόσεις, αντόγραφα κείμενα του Rohlfs, ολόκληρη τη βιβλιογραφία του Mosino, βαθύ γνώστη της ελληνικής διαλέκτου της Καλαβρίας, της αρχαίας ελληνικής και των γλωσσικών μειονοτήτων της Νότιας Ιταλίας. Η βιβλιοθήκη φιλοξενεί επίσης το προσωπικό αρχείο του μελετητή και έναν μεγάλο αριθμό τόμων της ιστορίας, της γλωσσολογίας και της φιλολογίας της Καλαβρίας, τους οποίους μπορείτε να συμβουλευτείτε σε ένα κομψό αναγνωστήριο. Εδώ ξεχωρίζει η εγκατάσταση σύγχρονης τέχνης του Roberto Lucifero "I Cantori di Uano" η οποία περιλαμβάνει αμέτρητα στυλιζαρισμένα πρόσωπα, κατασκευασμένα από παλιά εργαλεία και άλλα αντικείμενα εθνογραφικού ενδιαφέροντος, που παραχωρήθηκαν στο Μουσείο από τους κατοίκους του χωριού.

ΑΡΧΑΙΕΣ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΕΘΙΜΟΤΥΠΙΚΑ

Στη Μπόβα η κληρονομιά του μεγάλου ελληνικού αποικισμού του 8 αι. π.Χ. και της μακρόχρονης βυζαντινής κυριαρχίας επιβιώνει στην ελληνική γλώσσα και όχι μόνο. Ένας εξαιρετικός πλούτος παραδόσεων, που παραδίδεται μέσα από τελετουργίες, φαγητά αλλά και αρχαϊκές χειρονομίες χαρακτηρίζει τη ζωή αυτού του χωριού, ιδιαίτερα την Άνοιξη, που πάντα βιώνεται ως μια στιγμή προβληματισμού για την αλλαγή της ζωής. Στη Μπόβα αυτή η περίοδος του χρόνου αποκτά τελετουργικούς τόνους, που έχουν τις ρίζες τους στις εποχές που ο άνθρωπος βίωνε διαφορετικά τη σχέση με τον Θεό και τη φύση. Εδώ, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, η Άνοιξη είναι το πρόσημα για τη διαίωση των αρχαίων παραδόσεων, στις οποίες επιβιώνουν αρχέγονα πανανιστικά στοιχεία, μέσα από τις χριστιανικές τελετές της Μεγάλης Εβδομάδας. Στις μέρες της Σαρακοστής, σαν πρωταγωνιστές μιας πανάρχαιας εξιλαστικής τελετουργίας, οι νοικοκυρές ετοιμάζουν τα περιφήμα «κουντουράτσι», τα οποία, όπως ακριβώς και τα ελληνικά πασχάλια τσουρέκια, στολίζονται με αυγά, ενώ οι γεωργοί σκορπίζουν σπόρους σιταριού σχηματίζοντας το σημάδι του σταυρού στα χωράφια τους. Οι περισσότερες πασχάλινες τελετές εστιάζουν στη γυναικεία γονιμότητα, μέσα από τη διατροφή, η οποία αποκτά έτσι συμβολική αξία. Οι θηλυκές μορφές απεικονίζονται σε ένα συγκεκριμένο είδος τυριού, που ονομάζεται «μουςουλούτσι», και γλυκά που ονομάζονται «ανγκούτε», από το ελληνικό αυγό. Επίσης, φυσικοί μεγέθους ανθρωπόμορφα φυτικά αγάλματα τα οποία αναπαράγουν γυναικείες μορφές μεταφέρονται σε λιτανεία της Κυριακής των Βαθών. Μια εβδομάδα πριν από τη γιορτή της εισόδου του Ιησού στην Ιερουσαλήμ, οι παρές των συγχωριανών συγκεντρώνονται στα σπίτια για να πλέξουν τα μοναδικά αυτά έξανα από μίσχους καλαμιών, τυλιγμένα σε ένα κέντημα από φύλλα ελιάς και διαμορφωμένα για να σχηματίσουν γυναικείες σιλουέτες, διακοσμημένα με λουλουδία και πρόμα φρούτα.

ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΘΥΡΛΟΙ ΕΝΟΣ ΜΑΓΕΜΕΝΟΥ ΤΟΠΟΥ

Μια αύρα μυστικισμού διαποτίζει αυτό το γραφικό χωριό, που μοιάζει να αιωρείται σε χρόνο και χώρο. Στην Μπόβα μπορείτε να νιώσετε την ενέργεια όσων έχτισαν και έζησαν αυτόν τον τόπο. Περιπατώντας στα σοκάκια ανατρέχετε στους δρόμους που έχουν αυλακωθεί στο πέρασμα των αιώνων από εκείνους που ταξίδεψαν στα πέρατα του κόσμου, αναζητώντας τον επίγειο παράδεισο. Η Μπόβα ενώνει μέσα της το ιερό και το βέβηλο, την προσευχή και τον διαλογισμό οποιασδήποτε θρησκείας, πίστης ή πεποίθησης. Στους μύθους της ίδρυσής της είναι εμφανής η διαδοχή διαφορετικών θρησκειών: παγανιστικών, εβραϊκών και χριστιανικών. Ένας αρχαίος μύθος αναφέρει ότι η Μπόβα ιδρύθηκε από μια Ελληνίδα βασίλισσα. Το ίχνος του ποδιού της έχει απομεινει, σύμφωνα με δημοφιλή θρύλο, αποτυπωμένο στην κορφή της βραχώδους κορυφογραμμής που δεσπόζει στο χωριό και μόνο η παρθένη της οποίας το πόδι θα ταιριάζει απόλυτα στο μυστηριώδες αποτύπωμα θα μπορεί να ανακαλύψει τον θησαυρό που κρύβεται στα ερείπια του κάστρου. Το «βασίλειο αποτύπωμα» αναφέρεται σε πολλούς ανάλογους αρχαίους μύθους, όπως σ' αυτόν της Κόρης (Περσεφόνη), της κόρης της Δήμητρας, που απήχθη από τον θεό του Κάτο Κόσμου. Μαρτυρίες αυτής της αρχαίας θρησκείας σώζονται ακόμη και σήμερα στη λατρεία της Θεοτότου και στις τελετές που τελούνται στην Μπόβα την Άνοιξη, σε συνδυασμό με τους εορτασμούς του Πάσχα. Υποβλητική και η ιστορία που διηγούνται οι ντόπιοι ιστορικοί για την άφιξη στην Μπόβα των Αραμαίων (Εβραίων), απογόνων του Aschenez, διεύγουου του Νώε. Ένας άλλος μύθος, από την άλλη, υπογραμμίζει τη χριστιανική καταγωγή του χωριού, αποδίδοντας την ίδρυση της επισκοπής του Βούα στον διάκονο Σουέρα, μαθητή του Αγίου Παύλου, όταν ο τελευταίος αποβίβαστηκε στο Ρήγιο το 61 μ.Χ., κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του με προορισμό τη Ρώμη.

Όποιος είχε την ευκαιρία να συμμετάσχει στην τελετή παραμένει μαγεμένος από την αναπαράσταση του μύθου της Περσεφόνης για την ανανέωση της Άνοιξης στη γη. Η ιεροτελεστία είναι γεμάτη αρχαιολογικές αναφορές, ειδικά όταν στο τέλος της λειτουργίας, αυτά τα ιδιόμορφα και εφήμερα έργα τέχνης διαμελίζονται από τους πιστούς, οι οποίοι κρατούν τα κλαδιά για φυλαχτό και για την ευλογία των σπιτιών τους. Η βυζαντινή ιερότητα χαρακτηρίζει και τους εορτασμούς προς τιμήν του Αγίου Λέο, πολιούχου του χωριού και συνπολιούχου της αρχιεπισκοπής Ρηγίου-Μπόβας. Στις 4 και 5 Μαΐου τελείται η περιφορά των ιερών λειψάνων του ελληνοϊταλού μοναχού, που έζησε τον 12ο αιώνα, στους δρόμους της πόλης, σε μια πανηγυρική τελετή, στην οποία πρωτοστατεί η αδειφοφίτη του Σαν Λέο καθώς και η μπάντα του Δήμου του Βούα. Η θρησκευτική κατανυχή είναι το βασικό γνώρισμα και της γιορτής Corpus Domini, την πρώτη Κυριακή του Ιουνίου. Τότε τα σοκάκια του χωριού ζωντανεύουν με μικρούς βιομύθους, οι δρόμοι χρωματίζονται με φυτικές συνθέσεις και τα μπαλκόνια των σπιτιών ντύνονται με τις παραδοσιακές υφαντές κουβέρτες από το φυτό σπάρτο. Από τις 15 έως και τις 17 Αυγούστου γιορτάζει ο συντολιούχος Άγιος Ρόκκο, ο οποίος απελευθέρωσε το χωριό από την πανούκλα του 1577. Μια μακρά πομπή, με επικεφαλής την αδελφόφιτη που φέρει το όνομα του αγίου, μεταφέρει το άγαλμα του Γάλλου προσκυνητή στους δρόμους της πόλης, ακολουθούμενη από την ασμηλία προπομή του Αγίου Λέο, που φιλάσσει τη λειψανοθήκη που ερημίτη μοναχού. Οι εορτασμοί ολοκληρώνονται με πυροτεχνήματα και πανηγύρι στην πλατεία, στο πλαίσιο του φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής, Παλαιά Ρίζα. Ξεκινά με τον Ballo dei Giganti (χορό των γιγάντων) και συνεχίζει με τον χορό Ballu du camiddu, μια απελευθερωτική ιεροτελεστία όπου το φως, ο ρυθμός και η φωτιά ενώνονται σε έναν προγονικό μαγικό συμβολισμό, που μίμειται την κυκλική κίνηση των αστεριών. Μουσική, τραγούδια και χοροί της ελληνικής παράδοσης δίνουν ένα ιδιαίτερο χρώμα και στη γιορτή κρασιού, που γίνεται στις αρχές του Νοεμβρίου και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Μαρτίνο. Τότε, εκτός από το νέο κρασί, μπορείτε να δοκιμάσετε και την περίφημη λεστοπίττα, ένα είδος αμυρής τηγανίτας της ελληνικής Καλαβρίας.

WALKING AROUND BOVA

Leaving the **G. Rohlfs Museum 1** you will find on the right the **Church of St. Caterina, 2** which houses the marble statue of the Madonna delle Grazie which is from 1590, and is assigned to an artist from the workshop of Rinaldo Bonanno. Not far away, in the St. Antonio area, there is the **Church of St. Rocco, 3** built following the plague of 1577 and completed in 1633, as can be seen from the date engraved on the portal. The church is home to a wooden sculpture of the saint, attributed to a Neapolitan school teacher of the mid-nineteenth century, which bears a silver hat from the late eighteenth century, an ex voto by Bruno D'Andrea.

You can continue your tour through an ancient door of the village, incorporated in 1822 in the monumental arch of **Palazzo Nesci Sant'Agata 4**. It is said that when the local authorities denied the use of public water to build the arch, the barons Nesci Sant'Agata used their own wine to mix the mortar. On Piazza Roma, the heart of the village, stands the **Palazzo Comunale, 5** built in 1933 on the foundations of the residence of the Marzano family, a noble family from Bova who in 1848 gave hospitality to the English traveler Edward Lear.

From here you can go to the Rao district to admire the exhibition of tools of the rural world that constitutes the **Path of Rural Life 6**. Along the way you will find the **Church of the Holy Spirit 7**, with its elegant stone portal of 1622. The church was of a Greek-Byzantine cult and is decorated inside with late Baroque stuccoes and a modern iconostasis, behind which there is a marble altar, commissioned in 1754 by the Traclo family. The nearby **Church of the Immaculate 8** is also from the 18th century, originally the funeral chapel of the Marzano family, today it is used as a **Tourist Office**.

Going up the steps you arrive at the **Sanctuary of S. Leo, 9** patron saint of the village. It is said that the building was built where the coffin of the saint, carried in procession, became so heavy that it could no longer be moved. A portal from 1606 introduces the single nave, at the bottom of which stands the high altar consecrated in 1755. In the central niche there is the marble statue of St. Leo, from 1582, attributed to Rinaldo Bonanno. The central chapel on the left, known as the Relics because it houses the sacred remains of St. Leo, houses an altar in marble inlays from 1732. Inside the niche, behind a wrought iron gate, you can see the silver bust of the patron saint, a work completed in 1635 by Santo Casella from Messina. The axe, held in the right hand, was instead made at the end of the seventeenth century by Antonio Pascalino, while the reliquary urn below was made in Naples in 1855 by Antonino Marzano. In the first chapel on the right there is a painting of the Immaculate Conception between saints and angels, from the second half of the eighteenth century, attributed to a local painter close to the manner of Antonino Cilea. Opposite is the wooden vara of S. Leo, commissioned by the bishop of Nusco, Giuseppe Autelitano (1849 -1854), a native of Bova.

From the sanctuary you can reach **Palazzo Toscano**, today the **Gate of the Aspromonte National Park, 10**. If you go up the steps on your left, you will arrive at a **castle 11**, which was built during the Norman age on the foundations of a Byzantine fortress. Most of the visible ruins date back to the thirteenth and fourteenth centuries, while the remains of the flight of stairs that led to a second floor can be traced back to the second half of the fifteenth century.

Heading back down to the village you will find the health clinic, set up where the **Hospital for the Poor 12** once stood, founded in 1632. Next to it stands the **Co-cathedral 13** dedicated to the Presentation of the Blessed Virgin Mary in the Temple, called Isodia in Greek. The current building was built between the seventeenth and eighteenth centuries on the foundations of a Romanesque church (XII century), which was in turn raised over a Byzantine chapel. It is possible to see in the apse of the late seventeenth-century central altar the sculpture of the Madonna with Child, (1584) an autograph work by Rinaldo Bonanno, while in the chapel on the right stands a marble altar, built in 1714 by workers from Messina. In the latter chapel it is possible to admire the wooden busts of an Ecce Homo and of the Addolorata, commissioned by the bishop Vincenzo Rozzolino (1849-1855), to whom we also owe the statue of the Immaculate Conception to the left of the side entrance, sculpted in 1691. Dated to 1754 are the marble balustrades today in the chapel of the Rosary, to be assigned to the Messina marble-maker Gaetano Bara. The tombstones of the bishops who took care of the restoration of the church between the seventeenth and nineteenth centuries are displayed in the main sacristy, decorated on the facade with a monumental portal from the early decades of the eighteenth century.

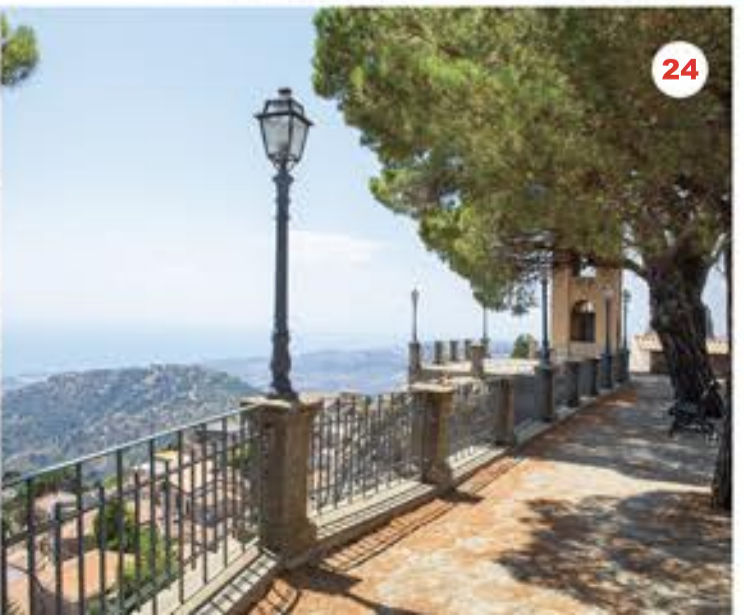
From the sacro of the co-cathedral, take the alley on the right leading to **Giudecca 14**, an urban section of the Rohlfs Museum. The Jewish quarter is still delimited by the medieval walls, from which a **tower 15** of the XIII-XIV century stands, and by the two wings of the eighteenth-century **Palazzo Mesiani Mazzacuva 16** seat of the Aspromonte Geopark (Unesco Global Geopark). Going down along Via St. Costantino you reach the **Museum of Paleontology and Natural sciences of the Aspromonte 17**, where about 15 000 fossil specimens of flora and fauna of Calabria are preserved.

Along the avenue that opens on the left you reach the **Spazio Cultura 18**, used for theatrical performances and cultural meetings. Inside, in addition to multimedia classrooms for teaching the Calabrian Greek language, there is also the **Museum of the Costume of Magna Graecia 19**.

Going back on Via IV Novembre which leads to Piazza Roma, the **740 Ansaldo Breda locomotive, 20** stands out as a symbol of emigration. From here it is possible to go up Via del Vescovato, along which you will find the **Artist's House 21**, an artist's residence, and right after the **Borgo dei Mestieri 22**, a set up of a peasant house with an adjoining communal oven. The **Church of Carmine 23** overlooks the same street, a title acquired in the nineteenth century after that the building passed to the Mesiani Mazzacuva family, whose coat of arms dominates the eighteenth-century facade. Sources mention the church as originally dedicated to St. Costantino, the first bishop of Bova who died in the 10th century. Flanking the nave of this church, it is possible to get lost in the alleys of the village, discovering breathtaking views like the one visible from the **viewpoint of the Co-cathedral bell tower 24**.

THE MILLENNARY HISTORY OF BOVA

Inhabited since the Neolithic era, and then again in the protohistoric period, the fortress of Bova was probably included among the great Greek fortresses, situated on the border between the poleis of Reggio and Locri Epizefiri. According to late sources Bova hosted refugees from the ancient coastal center of Delia, a site which had been abandoned at the end of the sixth century. A.D. The remains of the settlement, which also include a synagogue of the Late Antiquity, are now visible in the Archaeological Park of Bova Marina. However, archaeological data affirm that a first settlement, consisting of wooden huts, characterized the plateau below the fortress of Bova only from the ninth century. The remains of different types of pottery and of glass containers provide an image of a wealthy residential area, equipped with metalworking workshops. Bova had probably already been elevated to a Byzantine diocesan seat, by the end of the 10th century. With the arrival of the Normans, in 1059, the town was given as a fief to William, son of Framundo of the Hauteville house, who was probably the promoter of the fortification of the castle. At that time, the diocese of Bova was governed by the bishop Luca (XI-XII), who became a saint after having been the mediator between the Christians following the Greek rite and those following the Catholic one. In 1195 Henry VI of the Hohenstaufen dynasty elevated the diocese of Bova to a county, giving it as a fief to the archbishops of Reggio. Starting from the second half of the 13th century, the village assumed a strategic role in the clash that pitted first the Swabians against the Angevins, and then the latter against the Aragones. The enlargements of the castle and of the whole city walls date back to the thirteenth and fourteenth centuries. An interesting storage room of Torinesi money, from Frankish Greece, which has been recently found belongs to the same period. Some pieces are at the G. Rohlfs Museum. In the Late Middle Ages the city was home to a Greek scriptorium, in which Filippo di Bova was also probably involved, the same person who was involved in the transcription of liturgical codes in Sicily in 1280. At that time the city was an enclave of Italo-Greek orthodoxy, as confirmed by the refusal of Bishop Basilio di Bova to accept the Latinization of the diocese, imposed in 1334 by Pope John XXII. With the advent of the Aragones, the church of Bova was ruled by Catholic bishops, who nevertheless tolerated the traditional liturgy and the transcription of Greek codes until the mid-sixteenth century. Tolerance was also demonstrated towards a small Jewish community, documented for the first time in 1497, and subsequently between 1506 and 1508.

In 1572 the Greek rite was abolished. The transition to the Catholic liturgy was made official by the apostolic administrator Giulio Stavriano, a Dominican of Armenian origin who died in Bova during the plague of 1577. The Latinization of the Greeks of Calabria spread also thanks to a huge investment in the artistic field, during a period when Calabria was under constant threats from the Turks. Between the sixteenth and seventeenth centuries, the village was often threatened by the Turks, and three different late Mannerist sculptures together with refined silverware were commissioned in Messina, so as to replace the ancient Byzantine icons. This propaganda was not sufficient to erase the traditional language, if still at the end of the seventeenth century, the mayor of Bova Francesco Antonio de Marco was writing love poems in Graecanic using Latin characters. In the eighteenth century, new cultural ferment led to the artistic redevelopment of palaces and churches. The earthquake of 1783 marked the beginning of a crisis that lasted throughout the nineteenth century. It was in this period that the Greek language became the object of attention, especially by foreign scholars, first of all Carl Witte, who in 1821 published a number of songs in Calabrian Greek spreading the knowledge of the Greek-speaking area of Calabria. In 1848 the English landscape architect Edward Lear also stayed in the village. In his writings, Lear highlighted the customs of the Bovesi to reaffirm their Magna Graecia origins. However, it will be necessary to wait for Rohlfs' studies (from 1920s onwards) to have a systematic study of the Greek language of Calabria.

At that time Bova was an isolated village, difficult to reach even from nearby Reggio. Subsequently the Anglo-American bombings of 1943 and the floods of 1953 and 1972 gradually depopulated the area. In order to remember the many emigrants that had left Bova, in 1987 a steam locomotive from 1911, was placed at the entrance to the town. Since then, constant enhancement work has contributed to making Bova an exclusive destination. This is recognised by the awards that the hamlet has received in recent years. Bova has been included in the circuit of the "Most Beautiful Villages in Italy" and the "Organic Cities", and was awarded both the title "Jewel of Italy" and the "Orange Flag" environmental tourism quality mark. Google Street View recently included Bova in the list of six Italian villages to visit at least once in a lifetime.